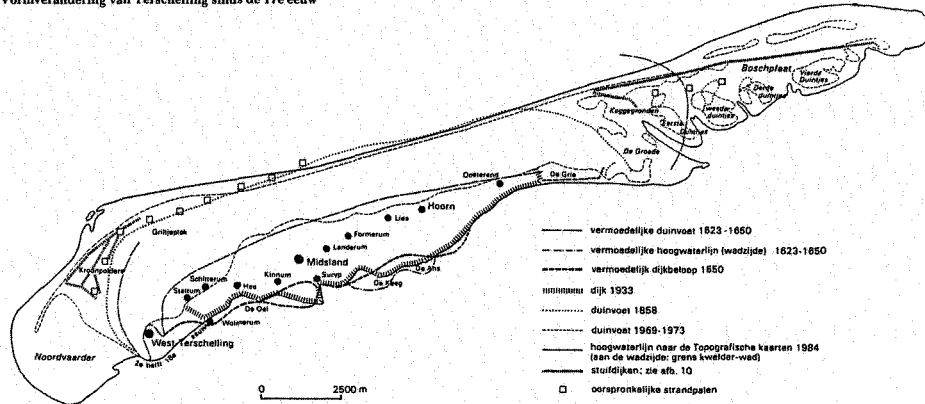

Vormverandering van Terschelling sinds de 17e eeuw

Vaar-fietsexkursie Terschelling

Peter Huig, Joost Lobstein

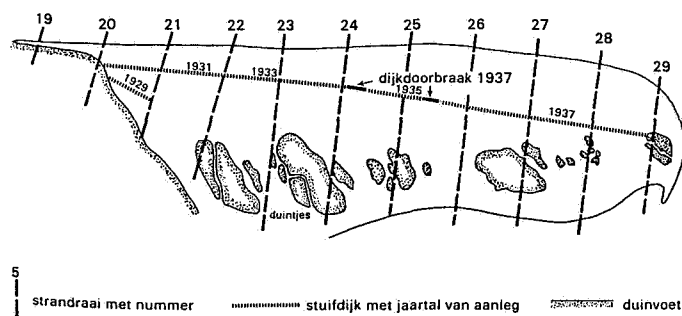
De Waddenzee is ontstaan in het Holoceen, de geologische periode waarin wij nu leven. Het Holoceen werd 10.000 jaar geleden ingeleid met een klimaatverbetering aan het einde van de Weichsel-ijstijd. Het landijs ging smelten, het smeltwater stroomde terug naar de wereldzeeën en de zeespiegel steeg. Toen het water van de Atlantische Oceaan over de drempel in het Nauw van Calais heen stroomde, kwam langs de kust van de Lage Landen een groot zandtransport op gang waardoor zich zandbanken gingen vormen. Deze zandbanken groeiden aan tot strandwallen. De strandwal was onderbroken op plaatsen waar rivieren een weg naar zee openhielden. Omstreeks 2000 voor Christus moesten er voor de kust van ons land een serie van drie strandwallen gelegen hebben waarachter een veenmoeras ontstond. De Vlietstroom, het zeegat tussen Vlieland en Terschelling, was al in die tijd aanwezig. Dergelijke dalen in de zeebodem kunnen ontstaan zijn als smeltwatergeulen in de Weichsel-ijstijd. In het Noorden zijn in tegenstelling tot het westen van ons land de zeegaten opengebleven. Later, vooral in de Middeleeuwen, is al het veen weggeslagen hetgeen geleid heeft tot het ontstaan van de Waddenzee. De huidige waddeneilanden zijn gevormd vanuit de noordelijke strandwal. Omstreeks het begin van de jaartelling brak de strandwal tussen het huidige Ameland en Terschelling op twee plaatsen door. Deze doorbraken zouden te maken

hebben met de Middellzee. Er ontstonden zo drie eilanden, Terschelling tot Oosterend, de Bosplaat en Ameland. Tussen Terschelling en de Bosplaat ontstond het Koggediep. Het Borndiep liep tussen de Bosplaat en Ameland. Het is niet bekend wanneer op de huidige waddeneilanden de duinen zijn ontstaan. Op Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog zijn gebogen oogduinkomplexen te herkennen die misschien gevormd zijn aan het einde van de Romeinse tijd (omstreeks 400 na Chr.). In verband met de bewoningsgeschiedenis moeten ze in ieder geval in de 10-de eeuw aanwezig zijn geweest.

Ontstaan van Terschelling

Het eiland heette oorspronkelijk Wexalia (Wessel). Bij Wexalia lag een zandplaat die van het eiland gescheiden werd door een geul, de Scylge genaamd. Toen de zandplaat tussen 900 en 1300 aan het eiland vastgroeide ging de naam van de geul over op het eiland. Waarschijnlijk hebben zeelui hiertoe de aanzet gegeven. Tot op heden spreekt men nog steeds van Scylge op het gedeelte van Terschelling waar Aesters (een oud Fries dialect) gesproken wordt. Het woord Scylge betekent scheiding. Dit komt terug in Terschelling. De naam van de zeearm de Schelde in Zeeland heeft dezelfde betekenis.

Terschelling, het ontstaan van een nationaal landschap. Een nationaal landschap is een gebied van tenminste 10.000 ha, dat een grote rijkdom heeft aan natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten. De verschillende elementen waaruit het landschap is opgebouwd vormen een harmonisch geheel. De recreatieve belevingswaarde van nationale landschappen is van grote betekenis. Een zone-ring naar plaats en tijd moet het voortbestaan van kwetsbare ecosystemen garanderen. Deze excursie geeft een beeld van het ontstaan van het eiland Terschelling.

Stuifdijk op de Bosplaat

Evenals de andere eilanden is Terschelling de laatste eeuwen danig van vorm veranderd. Terschelling was omstreeks 1600 veel kleiner. Twee belangrijke natuurgebieden, de Noordsvaarder en de Bosplaat waren zandbanken die zich nog moesten ontwikkelen. Pas in het begin van deze eeuw zijn deze jonge gebieden 'geanexeerd', door de aanleg van stuifduinen. De naam van het dorp Oosterend wijst erop dat daar ooit het eindpunt van het eiland heeft gelegen. Pas later zou de Bosplaat, het grote ongerepte natuurgebied aan de oostkant van het eiland aan Terschelling vastgroeien.

Bewoningsgeschiedenis

Men neemt aan dat in de 9de eeuw de eerste mensen afkomstig uit Friesland zich op Terschelling vestigden. Dat het Friezen waren is af te

leiden uit de dialecten die op Terschelling gesproken worden. Het 'Aesters', het 'Westers' en in iets mindere mate het 'Meslanzers' zijn Friese dialecten. Ook de plaatsnamen en de toponymen hebben een Fries karakter. Men neemt aan dat het eiland het eerst in het oosten bewoond was. Dit heeft wellicht te maken met de plaats van het wantij (op 2/3 vanaf de westkant van het eiland), waarover de bewoners te voet het eiland bereikt hebben. De eerste bewoners leefden van de veehouderij en van enige akkerbouw. De dagelijkse dis werd aangevuld met vis, wild uit de duinen en geraapte eieren. Na de Middeleeuwen, toen de zeevaart tot ontwikkeling kwam, betekende de stranding van een schip een welkome aanvulling op de dagelijkse inkomsten. Later zouden vele Terschellingers zelf het ruime sop kiezen. De commandeurshuisjes in West-Terschelling alsmede de zeevaartschool getuigen van Terschellings maritieme traditie.

Noordsvaarder op de achtergrond en het Groene Strand rechts

Exkursiepunt 1

Het eerste punt is het Seinpaalduin achter West-Terschelling. Dit duin is te bereiken via de Trompstraat vanaf de vuurtoren, de Brandaris. Bovenop het duin hebben we een prachtig uitzicht over het natuurmonument de Noordsvaarder. Met helder weer is Vlieland goed te zien. De Noordsvaarder bestaat voor een deel uit een zandplaat. De naam is afgeleid van de geul de Noordsvaarder die vlak langs het Seinpaalduin liep en een verbinding was tussen de Waddenzee en de Noordzee. Menig schip is door deze geul naar en van Terschelling gevaren. Het is vaak voorgekomen, en het gebeurt nog steeds, dat zandbanken wandelend van west naar oost in het noordelijk gedeelte van de zee-gaten, zich tenslotte aanveien tegen de westelijke punt van een eiland. Dit is ook hier gebeurd waarbij de naam van de geul is overgegaan op de zandbank. Pas aan het einde van de vorige eeuw is de zandplaat vergroeid met het eiland. De mens zal de aanwinst niet snel prijsgeven. De stuifdijk in het noorden wordt goed onderhouden door Rijkswaterstaat zodat Terschelling voorlopig in het westen een goede buffer heeft, die bescherming biedt tegen sterke stromingen en hevige stormen. Behalve natuurgebied is de Noordsvaarder militair oefenterrein waar regelmatig de rust verstoord wordt door straaljagers die laagovervliegend schietoefeningen houden. Kijkend naar het oosten hebben we een mooi uitzicht over West-Terschelling. Verderop gedurende de excursie zullen wij terugkomen op dit dorp.

Exkursiepunt 2

Het Groene Strand herinnert aan de vroegere geul die vlak onder de duinrand gelopen heeft. De laagte in het landschap is duidelijk waarneembaar. Het Groene Strand is een half afgesnoerde strandvlakte. Oude strandvlaktes ontstaan vanuit een strand dat door duinvorming beschermd wordt tegen overstroming tijdens hoogwater. Als een strandvlakte aan alle kanten door duinen wordt omgeven spreken we van een volledig afgesnoerde strandvlakte. Terugkijkend zien we de Brandaris stoer uitloeren boven de denbossen. Evenals op de andere waddeneilanden zijn de bossen begin deze eeuw aangeplant om duinverstaving tegen te gaan.

Exkursiepunt 3

We bevinden ons bij het Studentenplak, een vachtige duinvallei achter de Cranberry-schuur. In deze vallei waar veel cranberries groeien heeft ooit F. Holkema een promotieonderzoek gedaan naar plantengroei. Hier zou hij de cranberry ontdekt hebben. De Terschellingers beschouwden de bes als volkomen waardeloos. Het verhaal wil dat een jutter een vat

Cranberry kultuur

vond op het strand, dat hij met veel moeite in het binnenduin wist te krijgen. Toen het vat openbrak bleken er bessen in te zitten die nu zijn verworden tot een belangrijk exportartikel van Terschelling. Behalve de cranberries groeien er veel zeldzame planten in deze vochtige duinvallei. Duinvalleien ontstaan op twee manieren. De primaire duinvalleien zijn afgesnoerde oude strandvlaktes. De sekundaire duinvalleien ontstaan door uitblazing. De hoge grondwaterstand (vooral in het natte jaargetijde) in duinvalleien, is een belangrijke levensvoorwaarde voor zeldzame planten zoals de parnassia, duizendguldenkruid en moeraswespenorchis.

Exkursiepunt 4

Het vierde excursiepunt is het dungebiet tussen Midsland aan Zee en West aan Zee. Hier liggen fraaie paraboolduinkomplexen. Paraboolduinen ontstaan door uitblazing van eerder gevormde duinen. Vaak gaat het om de duinen van de zee-reep die later vervormd worden. Als paraboolduinen naast elkaar liggen spreken we van kamduinen. Streepduinen worden gevormd bij volledige doorwaaiing van de kamduinen.

Exkursiepunt 5

Het Stryper kerkhof (over de naam Stryp meer bij het volgende punt) is in tegenstel-

ling tot wat veel mensen denken geen terp. Het kerkhof is gebouwd op een laag paraboolduin. Op dit duin heeft in de loop der tijden een aantal kerken gestaan. Omstreeks het jaar 900 zou hier al een christelijk grafveld gelegen hebben. Scherfvondsten wijzen in die richting. In het grafveld heeft een houten kapelletje gestaan. In het begin van de 12de eeuw is het kapelletje vervangen door een kerk van tufsteen. In totaal hebben er hier waarschijnlijk 5 verschillende kerken gestaan. De laatste werd in de 16de eeuw afgebroken. In de vorige eeuw werden op dit kerkhof nog mensen begraven. Het kerkhof is geresatureerd. De fundamenten van de vroegere bebouwing ligt boven het maaveld.

Exkursiepunt 6

Het buurtschap Stryp, gelegen in de polder vlak achter de waddendijk, is het volgende doel van de fietstocht. De naam Stryp is afgeleid van Zuidereep. Suddereep verbeterde tot Surryp. Later werd dit Stryp. Op de dijk hebben we een schitterend uitzicht over het wad en de Terschellinger polder. Het contrast tussen de oude dijk en de nieuwe dijk die de Polder Nieuwland (ook wel Seeryper polder genaamd) omsluit, is treffend. De eerste echte dijk is op Terschelling ongeveer 1550 gebouwd. Daarvoor was de huidige polder opgeslibd kwelderland. Sommige gedeelten van de kwelder waren voor de eerste dijk door lage kaden beschermd. Elk dorp was verant-

Stripkerkhof

Paraboolduin bij Midsland

